

OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDA DEZINFORMATSIYA MUAMMOSI VA HUQUQIY JAVOBGARLIK

Abdurashidova Feruza Bobomurod qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
xorijiy til va adabiyoti: ingliz tili yo'nalishi,
25/12 guruh talabasi

abdurashidovaferuza10@gmail.com

Ilmiy rahbar: M.Y.Urazaliyeva +998901236755

Annotatsiya: Maqolada ommaviy axborot vositalarida dezinformatsiya muammosi va uning ijtimoiy hayotga ta'siri tahlil qilinadi. Axborot oqimlarining tezlashuvi sharoitida yolg'on xabarlarining tarqalish sabablari, ularning jamiyatdagi ishonch tizimiga va siyosiy barqarorlikka ko'rsatadigan salbiy oqibatlari yoritiladi. Shuningdek, dezinformatsiyani aniqlash, unga qarshi kurashish va axborot xavfsizligini ta'minlashda milliy qonunchilik hamda zamonaviy texnologiyalarning o'rni ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: dezinformatsiya, OAV, sun'iy intellekt, axborot xavfsizligi, huquqiy javobgarlik, media savodxonlik.

Аннотация: В статье рассматривается проблема дезинформации в средствах массовой информации и её влияние на общественные процессы. Анализируются причины распространения ложных новостей, их воздействие на систему общественного доверия и политическую стабильность. Освещается значение национального законодательства и современных цифровых технологий в противодействии дезинформации и обеспечении информационной безопасности.

Ключевые слова: дезинформация, СМИ, искусственный интеллект, информационная безопасность, юридическая ответственность, медиаграмотность.

Abstract: The article explores the issue of disinformation in the media and its impact on social and political life. It analyzes the reasons behind the spread of false information and its negative influence on public trust and stability. The study emphasizes the importance of national legislation and modern digital technologies in countering disinformation and ensuring information security.

Keywords: disinformation, mass media, artificial intelligence, information security, legal responsibility, media literacy.

Kirish. So‘nggi yillarda dunyo miqyosida dezinformatsiya masalasi jiddiy global muammoga aylandi. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar orqali axborot almashinuvi tezligi oshgani sari yolg‘on ma‘lumotlarning tarqalishi ham keskin ko‘paymoqda. Odamlar ko‘pincha yangiliklarni rasmiy manbalardan emas, balki Telegram kanallari, bloglar yoki anonim sahifalardan olishmoqda. Natijada, haqiqat va yolg‘on o‘rtasidagi chegarani farqlash tobora qiyinlashmoqda. Shuni ta‘kidlash lozimki, axborot erkinligi demokratik jamiyatning poydevoridir, biroq bu erkinlik hech qachon mas‘uliyatsizlik bilan tenglashtirilmasligi kerak. Ommaviy axborot vositalari uchun eng asosiy tamoyil — ishonch. Agar bu ishonch bir marta yo‘qolsa, uni tiklash oson emas. Shu bois, OAV faoliyatida haqiqatni himoya qilish, axborotni tekshirish va etik me‘yorlarga rioya etish eng muhim shartlardan biridir.

Asosiy qism. Dezinformatsiya — bu shunchaki noto‘g‘ri ma‘lumot emas. U maqsadli tarzda yolg‘on axborotni tarqatish, insonlarning fikrini o‘zgartirish yoki jamiyatda muayyan kayfiyatni shakllantirishga qaratilgan ongli harakatdir. Dezinformatsiyani “axborot quroli” sifatida ko‘rish ham mumkin, chunki u jamiyatdagi tafakkur jarayoniga bevosita ta’sir qiladi. Dezinformatsiyaning asosiy xususiyati — uning hissiy ta’sir kuchidir. U odamlarda g‘azab, vahima yoki qo‘rquv uyg‘otish orqali mantiqiy fikrlashni cheklaydi. Dezinformatsiya turli shakllarda namoyon bo‘ladi. Ba’zida u “yangilik” ko‘rinishida, ba’zida esa tahliliy maqola yoki ijtimoiy tarmoqdagi oddiy izoh shaklida yashirinadi. Zamonaviy dezinformatsiya o‘zining ko‘p qirraliligi bilan xavfli — u soxta kontent, siyosiy propaganda, va hatto hazil ohangidagi yolg‘on xabarlar shaklida ham bo‘lishi mumkin. Masalan, feyk yangiliklar (fake news) o‘quvchiga ishonchli manba sifatida taqdim etiladi, ammo mazmuni asossiz bo‘ladi. Propaganda siyosiy manfaatlarni ilgari surish uchun ataylab yaratiladi. Clickbait sarlavhalar esa o‘quvchini chalg‘itadi, lekin haqiqatga zid ma‘lumot beradi. Bu hodisalar jurnalistik etikani zaiflashtiradi va OAVga bo‘lgan ishonchni yemiradi. Shuningdek, “deepfake” texnologiyalari yordamida soxta videolar va ovoz yozuvlari yaratish odamlarda haqiqatga bo‘lgan ishonchni yo‘qotmoqda. Bu esa nafaqat axborot sifatiga, balki inson ongining o‘ziga ham hujumdur. Dezinformatsiyaning eng xavfli tomoni — uning ijtimoiy ishonch tizimini yemirishi. Jamiyatda kimga ishonish kerakligi masalasi noaniq bo‘lib qoladi: an’anaviy OAVga bo‘lgan ishonch pasayib, ijtimoiy tarmoqlar asosiy axborot manbaiga aylanadi. Dezinformatsiya siyosiy barqarorlikka ham salbiy ta’sir qiladi. Yolg‘on xabarlar saylovchilar fikriga ta’sir ko‘rsatib, demokratik jarayonlarning halolligini so‘roq ostiga qo‘yadi. Shu bilan birga, u ijtimoiy bo‘linishlarni kuchaytiradi, turli guruhlarini qarama-qarshi pozitsiyaga olib keladi.

Dezinformatsiya bilan kurashishning eng samarali yo'llaridan biri bu — haqiqatni oshkora qilishdir. Yolg'on xabarlarini inkor etish emas, balki to'g'ri ma'lumotni tezkorlik bilan yetkazish ijtimoiy ishonchni tiklaydi.

O'zbekiston Respublikasida axborot erkinligi bilan bir qatorda, uni suiiste'mol qilmaslik tamoyili ham mustahkam o'rnatilgan. "Ommaviy axborot vositalari to'g'risida"gi Qonun jurnalistlardan axborotni haqqoniy va ishonchli manbalarga asoslanib tarqatishni talab qiladi. "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonun esa axborot resursi egalarining javobgarligini belgilaydi.

Bugungi davrda sun'iy intellekt (SI) ikki xil obrazda namoyon bo'lmoqda: bir tomondan, u dezinformatsiyani kuchaytiruvchi texnologiya, ikkinchi tomondan esa uni aniqlash va kamaytirishda samarali vosita sifatida qaralmoqda. Natural language processing (NLP) kabi tizimlar matnni tahlil qilib, mantiqiy ziddiyatlar va manipulyatsion iboralarni aniqlay oladi. Shu bilan birga, "deepfake detector"lar soxta videolar va suratlarni tanib olish imkonini beradi. Bu texnologiyalar, agar to'g'ri ishlatilsa, axborot sifatini oshiradi.

O'zbekiston uchun bu yo'nalishda hali ochiq imkoniyatlar mavjud. Mahalliy OAVlar uchun sun'iy intellekt asosidagi faktcheking tizimlarini ishlab chiqish, avtomatik xabar tekshirish algoritmlarini yaratish va AI etikasi bo'yicha milliy standartlarni qabul qilish dolzarb masaladir. Shuni ham ta'kidlash joizki, SI texnologiyalari inson o'rnini bosmasligi kerak, balki u haqiqatni himoya qiluvchi yordamchi sifatida xizmat qilishi lozim.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda axborot xavfsizligi va yolg'on ma'lumot tarqatishga qarshi qonunchilik bazasi sezilarli darajada kuchaytirildi. "Ommaviy axborot vositalari to'g'risida"gi Qonun jurnalistlarni faktlarga asoslangan ma'lumotni tarqatishga majbur etadi; "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonun esa axborot resurslari egalarining javobgarligini belgilaydi. Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 202² – moddasiga ko'ra "Jamoat tartibiga yoki xavfsizligiga tahdid soluvchi yolg'on axborotni tarqatish, shu jumladan ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish, — bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravaridan yuz baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi". Shuningdek, Jinoyat kodeksining 244⁶-moddasiga binoan "Jamoat tartibiga yoki xavfsizligiga tahdid soluvchi yolg'on axborotni tarqatish, shu jumladan ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish, ushbu Kodeksning [244¹-moddasida](#) nazarda tutilgan jinoyat alomatlarini mavjud bo'lmagan taqdirda, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan

bo'lsa, — bazaviy hisoblash miqdorining ikki yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yuz soatgacha majburiy jamoat ishlari yoxud ikki yilgacha axloq tuzatish ishlari yoki ikki yilgacha ozodlikni cheklash bilan jazolanadi”.

Ushbu qonuniy chora-tadbirlar jamiyatni yolg'on axborotdan himoya qilish uchun zarur, ammo ularning amaliy ijrosida muvozanat saqlanishi kerak. Ya'ni, dezinformatsiyani cheklash bahonasida fikr erkinligi yoki mustaqil jurnalistikani cheklash holatlari bo'lmasligi lozim.

“Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida”gi Qonun ham dezinformatsiya bilan bevosita bog'liqdir, chunki yolg'on xabarlar ko'pincha shaxsiy ma'lumotlarni noqonuniy tarzda tarqatish orqali tarqaladi. Bu jihatdan O'zbekiston qonunchiligi xalqaro tajribaga yaqin, xususan, Yevropa Ittifoqining Digital Services Act (DSA) normalari bilan ma'lum darajada uyg'unlik mavjud.

Amaliyotda asosiy muammo qonunlarning mavjudligida emas, balki ularning izchil tatbiq etilishidadir. Dezinformatsiyani aniqlash va unga qarshi choralar ko'rish faqat hukumat organlari emas, balki OAV, fuqarolik jamiyati va texnologik kompaniyalar o'rtasidagi hamkorlik orqali amalga oshirilishi zarur.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, dezinformatsiyaga qarshi kurashishning yagona modeli yo'q. Har bir mamlakat o'z siyosiy, madaniy va texnologik sharoitidan kelib chiqadi. Masalan, Germaniyada 2017-yilda qabul qilingan *NetzDG* qonuniga ko'ra, yirik ijtimoiy tarmoqlar foydalanuvchi shikoyatidan so'ng “aniq noqonuniy” kontentni (nafrat so'zlari, tuhmat va boshqalar) 24 soat ichida o'chirishga majburdir. Murakkab holatlar 7 kun ichida ko'rib chiqiladi, qonunni buzganlar esa katta jarimaga tortiladi. Fransiyada esa saylov davrida saylov natijalariga ta'sir qiluvchi yolg'on axborot tarqatilgan taqdirda sud (juge des référés) bunday ma'lumotni o'chirish yoki to'xtatish haqida qaror chiqara oladi. Shu davrda platformalar siyosiy kontentga oid oshkoralik talablariga ham rioya etishlari lozim. AQSh modeli esa so'z erkinligini ustuvor deb hisoblaydi. Shu sababli hukumat tomonidan axborotni to'g'ridan-to'g'ri nazorat qilish amalda cheklangan. Biroq, texnologik kompaniyalar (masalan, Meta, X (Twitter), Google) o'z platformalarida tarqalayotgan yolg'on yoki zararli axborotni aniqlash va cheklash mas'uliyatini o'z zimmasiga olgan. Bu jarayon ko'proq o'zini o'zi tartibga solish tamoyiliga asoslanadi. Bu yondashuv demokratik qadriyatlar va ijtimoiy mas'uliyat o'rtasida muvozanatni saqlashga xizmat qiladi. O'zbekiston uchun xalqaro tajribaning eng muhim jihati — axborot madaniyatini rivojlantirishdir. Yevropa davlatlarida dezinformatsiyaga qarshi kurash faqatgina qonun orqali emas, balki ta'lim tizimi, media savodxonlik dasturlari va jamoatchilik nazorati orqali amalga oshirilmoqda. Bu yondashuv O'zbekistonda ham bosqichma-bosqich joriy etilishi

mumkin. Demak, global amaliyotlar shuni ko'rsatadiki, jazolashdan ko'ra ogohlantirish va o'qitish samaraliroq. Haqiqatni yashirish emas, uni tushuntirish va tahlil qilish OAVning asosiy missiyasiga aylanishi kerak.

Xulosa. Dezinformatsiya bugungi axborot asrining eng murakkab muammolaridan biri bo'lib, u texnologik, huquqiy va axloqiy jihatdan kompleks yondashuvni talab etadi. O'zbekiston bu sohada ijobiy qadamlar tashlagan bo'lsa-da, hali oldinda hal qilinishi zarur bo'lgan muammolar ko'p. Birinchidan, mavjud qonunlar dezinformatsiyani jazolash mexanizmini yaratgan bo'lsa-da, uni oldini olish tizimi yetarli emas. Ikkinchidan, AI texnologiyalarining imkoniyatlaridan foydalanish bilan bir qatorda, inson omili — jurnalist, tahririyat va o'quvchi mas'uliyatini oshirish muhim. Dezinformatsiyaga qarshi kurash — bu nafaqat haqiqatni himoya qilish, balki inson tafakkurini, erkinligini va ishonchini himoya qilishdir. O'zbekistonning raqamli davrda muvaffaqiyat qozonishi uchun, texnologik rivoj bilan bir qatorda, axborot madaniyati ham zamonga mos rivojlanishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ommaviy axborot vositalari to'g'risida"gi Qonuni, 2021-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonuni, 2003-yil 11-dekabr (so'nggi tahrir 2020-yil).
3. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi, 244⁶-modda — "*Jamoat tartibiga yoki xavfsizligiga tahdid soluvchi yolg'on axborot tarqatish*".
4. O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi, 202²-modda — "*Jamoat tartibiga yoki xavfsizligiga tahdid soluvchi yolg'on axborotni tarqatish*".
5. O'zbekiston Respublikasi "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonuni.
6. European Commission. *Digital Services Act (Regulation (EU) 2022/2065)*. Official Journal of the European Union, 27 October 2022.
7. Bundesgesetzblatt. *Netzwerkdurchsetzungsgesetz (NetzDG)*. Germany, 1 September 2017.
8. Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*. Strasbourg: Council of Europe.
(pp. 19, 20–21, 22–23, 41)
9. Tandoc, E. C., Lim, Z. W., & Ling, R. (2018). *Defining "Fake News": A Typology of Scholarly Definitions*. *Digital Journalism*, 6(2), 137–153.
(pp. 140, 142–147)

10. UNESCO. (2018). *Journalism, "Fake News" and Disinformation: Handbook for Journalism Education and Training*. Paris: UNESCO. (pp. 45–47, 76, 104–106, 121)
11. Marwick, A., & Lewis, R. (2017). *Media Manipulation and Disinformation Online. Data & Society Research Institute*. (pp. 5–8, 18–21, 33–35)
12. Pennycook, G., & Rand, D. G. (2018). *The Implied Truth Effect: Attaching Warnings to a Subset of Fake News Stories Increases Perceived Accuracy of Stories Without Warnings*. *Management Science*, 66(11), 4944–4957. (pp. 4945–4947, 4951–4953, 4955)